

افغان آپدیت

Ketabton.com

د افغانستان د تاریخ سپړل

د افغانستان د فرهنگي ميراث په وړاندې ننگونې
قاچاق بس دی: د تاریخ د لوټولو په وړاندې جگړه
د افغانستان لاري په تیر او راتلونکي کې

افغان آپدیت

سلواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۲ مه

په افغانستان کې کلتوري سکتور او په وړاندې یې ننگونې

د بریدیان کاسار لیکنه

د افغانستان تاریخ او لرغون پېژندنه د پالایلیک د ساحو څخه هم ۴۰ زره کاله اوږدې چیرې چې د ډبرو د سامان آلاتو د لومړۍ بشري مېشتیدنې د ژوند نمونې/ نښې نښانې د ژپړو او اوسپنې د دورو له لارې په افغانستان کې څرگندې کړي او چیرې چې تمدن/مدنیت له کندهاره تر بلخه په غوړیدو وه او بیا اسلامي دوری ته چیرې چې غزنی، غور او هرات هم د کلتور او مدنیت په مرکزونو بدل شول، وغزید. یو شمیر زیاتې سترې نظریې هم په افغانستان کې رامنځ ته او تشکیل شوې، او د سیمې په خلکو او تاریخ او په بلخ کې د زردشت د پیل او د یونانیزم د خپریدو، د بودیزم د انکشاف او د اسلام د خپریدو او اسلامي هنر، خلکو، غرونو، لرغون پېژندنې ساحو او ادبیاتو باندې نه ورکیدونکې نښې نښانې پر ځای پرېښودې چې دا ټول د خورا بدایه کلتوري میراث د څو اړخیزو طبقو شاهدې کوي.

دا تاریخي تنوع د دې هیواد په معاصر کلتور او ژبو کې هم منعکسه شوی چې په مساوي توګه د هیواد د شعر، ادبیاتو، هنر، موسیقي، نڅا او د هنر او معماري د عنعنوي بڼو له طریقه بیان شوی چې د پېړیو په جریان کې له یوه نسل څخه بل نسل ته د سوچه مهارتونو، علم او نظریو انتقال په ډاګه کوي. دغه ټول شیان د هیواد د ودانولو لپاره د شتمنې حیثیت لري او دغو ټولو شیانو د ملت د کلتوري او اقتصادي انکشاف په برخه کې ونډه درلوده. په معاصر افغانستان کې دغه نه لمس کیدونکې میراث لکه څنګه چې یونسکو ورته اشاره کوي، پوهه، مهارتونه او عنعنات د سولې او دوه اړخیزه تفاهم د خبرو اترو لپاره او د هیواد د پرمختګ لپاره یو ثابت بنسټ جوړوي.

په افغانستان کې د کلتوري سکتور لپاره د یونسکو ماموریت د افغانستان د خلکو او چارواکو څخه ملاتړ کوي څو د راتلونکو نسلونو لپاره د پېژندنې او تاریخ او همدارنګه د سولې او پایداره انکشاف د فرهنګ د رامنځ ته کولو لپاره د یوه پلاټ فورم په حیث د افغان بدایه کلتور ساتنه وکړي.

برسیره پردې، په افغانستان کې د کلتور سکتور د ګمارلو او عایدات موندلو لپاره لکه د سیمې د نورو هیوادونو په څیر د کلتوري تولیداتو د مشروع صادرولو او د کلتوري صنعتونو لکه عنعنوي کلتوري تولیداتو، مهارتونو او د ابتدایي فلمي صنعت لپاره ښه پوتانسیل لري. د افغانستان ګاونډي هیوادونو هم د هغه کلتوري توریزم کوم چې د ابریشم د لارې په اوږدو کې د چین او پخواني شوروی اتحاد په جمهوریتونو او همدارنګه د کلتوري او نوبتې تولیداتو او صادرولو څخه ترسره کیږي، ګټه پورته کړې.

په افغانستان کې د سولې او بیا رغونې د پروسې په هکله د کلتوري تمرکز ګټې هم روښانه دي. معلومه ده که چیرې په افغانستان کې د سولې فرهنګ ته وده ورکړل شي نو باید هغه د کلتوري تنوع په مفکورو او همدارنګه د ګډ ملي هویت چې د خپلې پیچلتیا په دننه کې تنوع پېژني، ځای ورکړل شي. د انکشاف په اړه کلتوري تګلاره هم د سولې د پیاوړتیا او د ګډ ملي هویت د رامنځ ته کولو له لارې د شخړو څخه د بهیود حالت ته ځواب وايي او همدارنګه د متاثره شویو ډلو سره د هغوي د کلتوري هویتونو د بیا څرګندولو او ادعا کولو په برخه کې مرسته کوي څو د یوه نورمال حالت د رامنځ ته کیدو لپاره لار هواره کړي او همدارنګه پخواني مخالفې ډلې سره یو ځای کړي. نو پدې اړه په افغانستان کې د پایداری سولې د تامین لپاره د کلتور لپاره ستر او روښانه نقش ته اړتیا لیدل کیږي.

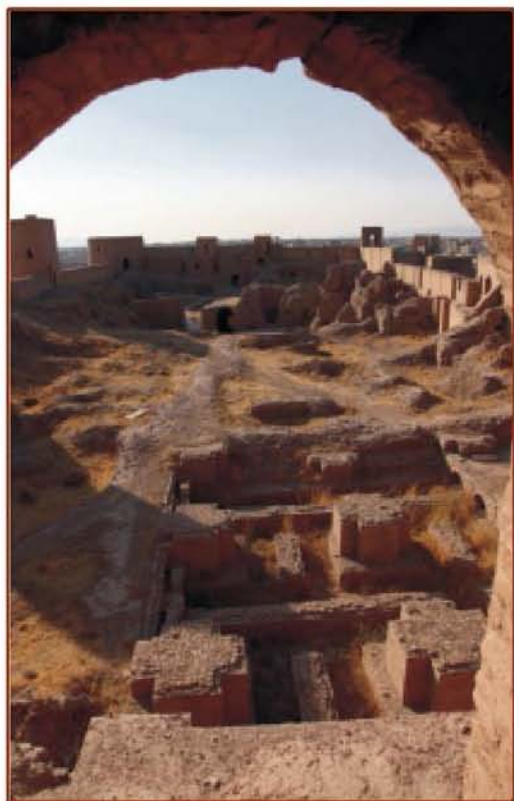

د سولې او تنوع دغه بحث باید د افغاني میراث ټولو اړخونو او صنعتونو، موزیمونو د بیا رغونې، د هنري اثارو د خونو، تیاترونو او په عمومي توګه د ډله یزه رسنیو او همدارنګه د عنعنوي معماري او طراحی لپاره چې وکولای شي ځایي پایداره صنعتونه رامنځ ته کړي د ملاتړ له طریقه روښانه او عیني پایلې برابرې کړي. حتی په افغانستان کې د بیا رغونې په دغه ستونزمن حالت او داسې یوه سکتور کې چې کمې سرچینې او تمویل کوونکې لري، خو بیا هم کلتوري صنعت د افغانستان لپاره د نړیوالو نندارتونونو د دایرولو د هیواد د شتمنیو د نندارې او پیژندلو له طریقه او همدارنګه د لاسي صنایعو د مشروع سوداګرۍ له لارې په میلیونو ډالره عایدات تر لاسه کوي.

برسیره پر دې، د داسې نړیوالو نندارتونونو د ملي ویاړ ګټې به ښکاره ډول مثبتې دي او کیدای شي د نړیوالې ټولنې په مرسته د دې سکتور ملاتړ د عینې هڅو له لارې لا هم پرمخ ولاړ شي.

سره له دې، په اوس حال کې هم په افغانستان کې د کلتوري انکشاف لپاره پوتانسیل کمزوری دی. د افغانستان کلتوري میراث په تیرو وختونو کې د نه تصور وړ زغم ګاللی دی، خو لا اوس هم د تخریب، غارت او د جګړې د کلونو په ترڅ کې د بې پروایي، کورنیو جګړو او په اوس حال کې د یاغیتوب په معرض کې واقع شوی دی. د یو شمیر ښو هڅو برسیره، ځینې یادګاري ځلې د یونسکو او افغان چارواکو لخوا د نړۍ د اهمیت د څرنګوالي په حیث پیژندل شوي، خو دا یا له منځه تللی یا د سرچینو او ماهرانو او د رسمي پالنې او بیړنیو تدارکاتو او ساتندویه تدبیریو د نه شتون له امله د نږدو د خطر په معرض کې واقع دی، ځینې ساحې د روانې شخړې له وجې د نه لاس رسي وړ دي، نورې سیمې بیا د هغوي د غرنۍ موقعیت له امله د تجرید سره مخامخ شوی او د پالنې د مداخلتي او د حقوقي ساتنې فرصتونو د کمښت سره مخامخ کوي. د عمومي وکالت ترڅنګ، یونسکو د جام، هرات، بامیانو او غزني د څلو په هکله د ساتنې او مستقیمو مداخلتونو په برخه کې فعاله ده، خو په ځانګړې توګه د هغو ولایتونو په هکله چې همدا اوس د شخړو له امله د نه لاس رسي وړ دي، زیات کار او هڅو ته اړتیا لیدله کیږي.

په داسې حال کې چې د اوسنۍ امنیتي وضعیت له امله په هیواد کې د لرغون پیژندنې د یو شمیر مهمو سیمو څخه لیدنه یو ستونزمن کار دی خو دا د یوې غیر رسمي سروې/ارزونې څخه څرګندېږي چې یو شمیر سیمې د چور او کلتوري شتمنی د نا قانونه قاچاق په معرض کې واقع دي. د تاریخي او کلتوري شتمنیو د ساتنې په هکله د افغان چارواکو لخوا د ۲۰۰۴ کال د منع کولو سربیره، ناقانونه توکي- هغه توکي چې په قانوني لحاظ یې اصل نه وی تشخیص شوی، په ښکاره توګه ذخیره، اخیستل او خرڅ شوي دي. د کلتوري شتمنی د ناقانونه صادراتو، وارداتو او مالکیت د انتقال د مخنیوي د لارو چارو په هکله د یونسکو د ۱۹۷۰ کال کنوانسیون د صادراتو/وارداتو د مقرر په وضع کولو کوم چې افغانستان په ۲۰۰۵ کې لاسلیک کړی، هم ټینګار کوي. د کمو سرچینو د موجودیت له امله وضعیت ښه ندی او چارواکي نشي کولای د افغانستان د اوږدو پولو په مسیر کې قاچاق کنترول او یا د هیواد په کچه د لرغون پیژندنې د ساحو څخه لږ تر لږه نظارت ترسره کړي.

د دې ستونزې بل اړخ دا دی چې د زیات اهمیت یو شمیر ساحې لا هم نامعلومې پاتې دي خو کلیوالو او لوټمارانو ته چې د خپلو شخصي ګټو لپاره چې دغه سیمې تر هدف لاندې نیسي، معلومې دي. نیستی، کلیوالی انزوا، په مشروع صنعت کې د فرصتونو نه شتون او د کلتوري میراث د بالقوه ارزښت په هکله د پوهاوي کموالی او همدارنګه په راتلونکي کې د پایداره کلتوري انکشاف د بالقوه نقش او د لرغونو ساحو د ویراني لپاره لار هواره وي. د دې حلقي وروستی اړیکه د هغو کسانو واردات او صادرات دی کوم چې دغه توکي په ناقانونه توګه اروپا، شمالي امریکا، او شرقي اسیا ته قاچاق کوي او نړۍ د دې مهمې سیمې او هیواد د نه تجدید کیدونکي مهمې سرچینې د تاریخي درک څخه محروموي.

د افغان ښارونو معماري او د کلیو سبک هم د شخړو او نامتوازن پرمختګ له امله له ګواښ سره مخامخ دی. د افغان او نړیوالې ټولنې اکثریت د ورته نا سم تصور ښکار شوې دی چې ګویا نوی کار همیشه ښه وي او د عنعنوي تعمیراتو مواد او ډیزان باید هر ورو په کانکریټي، اوسپنیزو او عصري موادو تبدیل شي. دا نه یوازې، بلکه د هرات، کابل، بلخ او د هیواد په یو

شمیر نورو ولایتونو کې تاریخي مرکزونه هم په بشپړه توګه د انکشاف په نوم په خاصو ساحو کې د نوی انکشاف لپاره د زون بندي د هر ډول تصور څخه پرته یا په نورو سیمو کې د تاریخي ښاري معماري د ساتلو په برخه کې له پامه غورځولې. په آسیا کې یو شمیر نورو هیوادونو لکه دویې او سینگاپور دا خبره چې د معماري عنعنوي بڼې عصري عناصرونه او تکنالوژۍ سره متحد کوي ډیره ناوخته درک کړه او دا دواړه د یوه مثبت ملي هویت او د لازيات متنوع د اقتصاد انکشاف د ډولونو لپاره هڅونکې دي.

د افغان کلتوري میراث او ادارو بیا رغونه یوه ستره ننگونه ده، او د دې لپاره د نړیوال او داخلي ملاتړ په لار اچول د پام وړ اهمیت لري. که چیرې موږ د افغانستان د تاریخ په دغه ستورمن او بحراني حالت کې کوم اقدام و نه کړو نو بیا به هیواد نور هم په شاتګ وکړي. د یوه ګډ ملي هویت د ودې څخه د ګټو موخې د نژادې او مذهبي تقسیم کولو څخه خورا تیریري او سوله او خپل منځي کلتوري دیالوګ په خپل ذات کې د اهمیت درلودونکی دی خو په کلتوري او تخليقي صنعتونو کې د کاري فرصتونو د رامنځ ته کولو له طریقه د اقتصادي ودې ګټې د نړۍ په کچه نږدې ۳ ترلیونه امریکایي ډالره کیږي او نشي کیدای د راتلونکې لپاره د پایداره توریزم انکشاف له پامه وغورځول شي. یو څوک یوازې باید د ویتنام او کمبودیا هیوادونو ته چې د ۱۹۶۰ کلونو راهیسې د سختې نیستي سره مخامخ دي، نظر واچوي، اوس مهال دواړه هیوادونه د نړیوال کلتوري توریزم او د کلتوري تولیداتو د صادرولو څخه په میلیاردونو ډالره تر لاسه کوي. د افغانستان ستر ګاونډي هیوادونه، هند او چین نه یوازې د کلتور، ستر صادرونکي هیوادونه بلکه ستر مصرف کوونکي هیوادونه هم دي او افغانستان باید دا فرصت له لاسه ورنه کړي او په وینا ښو وختونو ته انتظار وباسي.

د ۲۰۰۱ راهیسې، افغان حکومت د یونسکو په ملاتړ د عتیقه توکو د نا قانونه قاچاق د مخنیوي په اړوند د یو شمیر میثاقونو د منلو له لارې (په ۱۹۷۰ کې یونسکو او په ۱۹۹۵ کې UNIDROIT) او د نه لمس وړ میراث او کلتوري تنوع د ساتنې لپاره (یونسکو ۲۰۰۳ او ۲۰۰۵) او د حقوقي ښه والي لپاره یو شمیر تدبیرونه نیولي دي. په ۲۰۰۴ کال کې ملي قانون هم پیاوړي شو خو د ۱۹۷۰ کال د نړیوال میراث د میثاقونو په پلې کولو کې مرسته وکړي. د افغان میراث د ساتلو څخه سربیره، د نړیوالې ټولنې د زیات ملاتړ او افغان حکومت له اړخه د ښې همغږۍ له لارې کیدای شي دغه نړیوال حقوقي میکانیزمونه برابر شي چې په مرسته به یې د افغانستان لپاره مرستې تر هدف لاندې ونيولې شي، او د ګډ ملي هویت او پایداره ځایي صنعتونو پر بنسټ ولاړ کاري فرصتونه رامنځ ته کړي.

په مختصر ډول، د کلتوري تنوع وده او په خاص ډول د کلتوري میراث ساتنه، د هغه په محسوسه بڼو کې، (د بیلګې په توګه تاریخي ځلي، د لرغون پېژندنې سیمې او د موزیمونو شته اثار) او همدارنګه په محسوسه بڼو کې (لکه شفاهي عنعنات، عنعنوي موسیقۍ او ژبې) کیدای شي د دوه اړخیزه درک د بیا اعداې کولو لپاره د مهمو ټکو په حیث وکارول شي. د ګډ تاریخ او کلتوري عنعناتو د شتون پر سر د تاکید له لارې او د دې په درک کولو سره چې ټولنه د کومه ځایه څخه راغلې او بیا په راتلونکې کې چیرته ځي، کلتور د ملي هویت د ودې په برخه کې یو مهم رول لوبولای شي. دا همدارنګه د نژادي تنوع او د کلتوري ویاړ د یوې سرچینې په حیث د هغوي د ګټو په اړه، ملي هویت، سولې د تامین او همدارنګه د افغان وګړو د اقتصادي پیاوړتیا په هکله مثبتو خبرواترو ته لار هواره کړي. دغه ټول لاملونه په ملي پالیسیګانو او نړیوالو پراختیايي پروژو کې د کلتور مسلې ته د مسیر ورکولو په موخه ځای شوی او همدارنګه ولې دا ضروري ده چې په هیواد کې په ټولو سکتورونو کې د کلتوري پراختیا په نمونه کې د فعالیتونو غځولو ته دوام ورکول کیږي.

په افغانستان کې د قیمتي جنسونو د قاچاق وړونکو په وړاندې لږې بریاوې

ادیتا مهتا، یوناما

"لومړۍ ماته راشه" هغه له یوې هټۍ څخه په سوچه انگلیسي ژبه کې غږ کړ. د هغه سترګې په پیریدونکو (مشریان) ښځې وې، څوک چې له هغو جنسونو سره نا اشنا ولکه د عسکرو خولۍ یا د ۷۰ کلونو پخواني پلټه ییزې توپکې او نور.

"زه نن ښې بېې درکوم. له ماسره هر څه شته- توپکې، چرې، مجسمې، حتی زړې پیسې." ده ادامه ورکړه او زما توجه یې ځانته واړوله. ګرانه وه چې له هغه میز څخه سترګې واوړي چې تورې ورباندې ایښې وې، ځینې یې ښکلې شوې، ځینې زنگ وهلې وې چې ښايي یوه پېړۍ پخوا د عسکرو له خوا توتې شوې وي.

کله چې په دې پوه شوم چې زه د ده د وسلو او مهماتو له مجموعې سره مینه نه لرم، ژر یې یو قوټي پرانیست چې د فلزي پیسو څخه ډک وو او مختلف شکلو ته یې درلودل.

"دغه یو پې د الکساندر د وخت څخه دی، یوه دانه یې ۴۵ ډالره بیه لري. له ما سره نقره یی پیسې هم شته. په ګوته یې کړه چې و یې ګوري."

د جمعې ورځې د ماسپین مهال وو. زه د ایساف د جمعې ورځې په بازار کې ووم چې د کابل په ښار کې جوړیږي. کریم خان (نوم بدل شوی) چې یو فعاله ګرځنده پلورونکی وو، باید په محبس کې وای. او پیسې چې د الکساندر چاپ ورباندې وو، او له دویمې عمومي جګړې توپکې او هغه تورې چې غلو یا شهزاده ګانو به کارولې باید د کابل په موزیم کې د هغه د لایق رییس محمد مسعودي تر ساتنې لاندې وای:

"دغسې بازارونه ډیر دي. په دغو مارکیټونو کې دکانداران د دې اجازه نامه لري چې لاسي صنایع وپلوري خو دوي د دې په ځای عتیقه (پخوانۍ) جنسونه پلوري." دغه خبره مسعودي وکړه چې په لومړي پوښ کې یې لوی دفتر درلود او د افغانستان په هکله په کتابونو او نقشو باندې ښایسته شوی وو. نوموړی زیاته کړه "زما غوښتنه له چارواکو څخه دا ده که چیرې دوي زموږ له هیواد سره مرسته کړي، دې خلکو ته باید اجازه ورته کړي چې پخواني اثار وپلوري. دغه راز زه له بهرنيانو څخه هیله کوم چې دغه جنسونه وانه اخلې."

ملي موزیم په کابل کې حتی په رسمي ورځ هم ډیر فعاله وي. په پرلپسې ډول کورنۍ، بهرني خلک، او د هنر زده کوونکي له عکاسۍ کمرو او کتابچو سره هلته ورځي چې د موزیم په هغو دهلیزونو او منزلونو کې تولیدي چې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ په باب اثار په کې ایښودل شوي دي.

خو د بودا له مجسمو، یوناني... یا د اسلامي دورې د خاورینو لوښو په څنګ کې، موزیم دغه راز د نږدې تاریخ ترڅه یادونه هم ساتلې دي.

د ملک په اوږده او خونړۍ کورنۍ جګړه کې ملي موزیم ډیر ځله د لوټمارانو، مرمیو او راکټونو تر بریدونو لاندې راغی. طالبانو هم په موزیم حمله کړې ده او د بودا مجسمې یې په بامیانو کې ړنګې کړې دي.

مسعودي وويل: "له ۱۹۹۲-۱۹۹۵ پورې زموږ د ملي هنري اثارو څخه ۷۰ سلنه يې غلا شوي دي. په اټکلي ډول په همدې موده کې د افغانستان د ملي شتمنۍ ۷۰۰۰ ټوټې له موزيم څخه غلا شوې دي. دا يوه غمجنه او وحشتناکه دوره وه."

د دريو لسيزو جگړې او د طالبانو حکومت پای ته رسيدلی دی خو چور چپاول لا اوس هم دوام لري خو په بله بڼه. په هيواد کې د تاريخي اثارو ساحې اوس د قيمتي اثارو د پلټونکو، ليدونکو او ټولونکو هدف گرځيدلي دي چې د پخوانيو ابادو ځمکو پټل يې پيل کړي دي.

مسعودي په دې باوري دی چې د دغو ساحو ساتنه او د هنري اثارو له وتلو څخه مخنيوی کول گران کار دی چې حکومت اوس ورسره مخامخ دی. "زموږ حکومت په ټول ځواک کوښښ کوي چې د دې کار مخنيوی وکړي، خو حکومت په نورو ستونزو اخته دی او گران ده چې په محدودو ځواکونو او وسيلو سره د دې کار مخنيوی وکړي."

د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت مني چې حکومت له دې ستونزې څخه خبر دی او د دې هڅې کوي چې د پخوانيو اثارو ځايونه وساتي، او د هغوي د ساتنې لپاره ساتونکي وگوماري. دغه کار بڼې نتيجه ورکړې دي. مسعودي وايي "حکومت اوس ۵۰۰ کسيزه بڼه قوه لري چې دغه ساحې وساتي او په دې توانيدلی دی چې په اتوو ولايتونو کې د غير قانوني کيندنې کارونه تر ولکې لاندې راولي. خو بيا هم موږ نورو پوليسو ته اړتيا لرو."

خو ايا د دې ساحو ساتنه د پوليسو له خوا د اوږدې مودې د حل يوه لار کيدای شي؟ د ملگرو ملتونو پوهنيز، علمي او کلتوري مرکز (يونسکو) په دې باور دی چې که څه هم د ساتونکو گومارل د حل يوه لار ده، خو په دې اړه بايد نور زيات کارونه وشي.

په افغانستان کې د دې سازمان مشره شگيرو اويکي وويل: "د فرهنگي ميراث غير قانوني کيندنې، صادرو، او ليردول زموږ له سترو انديښنو څخه يوه انديښنه ده. د دې کار څخه د مخنيوی لپاره زموږ درې لارې په نظر کې دي: د هغو خلکو د پوهاوي د کچې لوړول چې ساحې ته نږدې اوسي، عملي کارونه، لکه د ساتونکو گومارل، او دريمه لار دا ده چې نړيواله ټولنه د دې هيواد فرهنگي شتمنۍ ته د درناوي کولو غږ پورته کړي."

يونسکو چې په افغانستان کې له ۲۰۰۲ م راهيسې کار کوي، د نورو برخه والو ترڅنگ د افغانستان د فرهنگي ميراث په ساتلو کې بوخته ده او له ۲۰۰۳ راهيسې يې د هنري ټوټو په راگرځولو کې "لويه ونډه" درلودلې ده. دغه راز، يونسکو د اوږدې مودې اقدامات نيولي دي لکه د باميانو د ساحې په شاوخوا کې د ساتونکو گومارل، او له افغاني چارواکو سره مرسته کول چې هغه قانوني چوکاټ ته عملي بڼه ورکړي د فرهنگي شتمنۍ د نا قانونه صادرو او ليردولو منع کول په هغو تړونونو پورې تړلي دي، چې په وروستيو وختونو کې يې لاسليک کړي دي.

د فرهنگي شتمنيو د نا قانوني واردولو، صادرو او ليردولو د منع او مخنيوی کوناسيون له منلو وروسته (پاړيس ۱۹۷۰) افغان حکومت په ۲۰۰۵ کې د دې جوگه شو چې ۸۵۰۰ ټوټې له دنمارک، سويس، ناروي، امريکا او انگلستان څخه بهرته راوړي.

د ۲۰۰۹ په پيل کې افغان چارواکو يوه بله مهمه بريا هم درلودله کله چې د انگلستان حکومت ۲۰۹۸ ټوټې بېرته ورکړې چې په تېرو دوو کلونو کې د لندن په هيترو هوايي ډگر کې نيول شوې وې. په دې اثارو کې د ميزوليتيک، نيوليتيکي او اسلامي دورې اثار شامل وو چې ځينې يې (۱۰۰۰۰) کلونه پخوا وخت پورې تړاو لري.

"په لومړۍ سر کې بریتانیا موږ ته د دې هنري ټوټو انځورونه وليږل. موږ هغه وپېژندل او د ديپلوماتيکو چينلونو له لارې مو هغه بېرته وغوښتل، کله چې الوتکه کابل ته ورسیدله او کله چې موږ بکسونه په موزيم کې پرانيستل، دا زما لپاره ډېر د خوشحالي وخت و." دا خبره مسعودي په داسې وخت کې وکړه چې په وياړ سره يې هغې بېرته راوړل شوې قيمتي شنه لوبښي ته اشاره کوله چې په دولسمه پېړۍ پورې يې تړاو درلود او اوس د نندارې لپاره په موزيم کې اېښې دی.

له حکومت سره يو ځای نورو سازمانونو لکه د افغانستان د کلتوري ميراث ساتونکې ټولنه چې په ۱۹۹۴ کې د داسې با احساسه اشخاصو له خوا جوړه شوه لکه نانسي ډوپري چې هغوي هم د جنسونو په بېرته ورکولو او اخيستلو کې له حکومت سره مرسته کړې ده.

خو افغانستان تر کومه وخته پورې د نورو په سخاوت باندې تکیه کولای شي چې خپل فرهنگ وساتي؟ مسعودي په دې باور دی چې یوازې افغانان کولای شي چې د افغانستان د شتمنیو په ساتلو کې ستره ونډه ولري او هغه د راتلونکو نسلونو لپاره خوندي وساتي. هغه زیاته کړه: "زموږ د خلکو له مرستې پرته به گرانه وي چې د قاچاق مخه ونیسو. خلک دلته تعلیم نه لري او دوي د هغو جنسونو په ارزښت نه پوهیږي چې دوي یې په قاچاق کې مرسته ورسره کوي. دوي باید د دې له ارزښت څخه خبر شي."

مسعودي یوه قانع کوونکې خبره وکړه. داسې خلک لکه کریم خان چې د کابل د ایساف په بازار کې په غیر قانوني ډول جنسونه پلوري باید تعلیم واخلي.

د فرهنگ لپاره د آغا خان پانګه

د فرهنگ لپاره د آغا خان پانګه
وېب پاڼه: www.akdn.org/aktc

له ۲۰۰۸ کال راهیسې د فرهنگ لپاره د آغا خان پانګې د کابل د ښار د تاریخي ځایونو او منظرو د بیا رغونې لپاره یولړ نویښتونه ترسره کړي دي. د دې سربیره چې د ډیرو مهمو لرغونو میراثونو د ساتنې لپاره کار شوې دی، د دغه پانګې د پروګرام موخې دا دي چې د خلکو د ژوند شرایط د کار د تشدیدي لوړتیا د لارې ښه شي او د افغان صنعتکارانو او مسلکي کسانو د مهارتونو د پرمختیا لپاره د اقتصادي چارو د ښه والی مسلکي ته پام واړول شي.

تر اوسه پورې، د دې پانګې د ۶۰ تاریخي عامه ځایونو او شخصي ودانیو څخه د زیاتو د بیا ترمیم او بیا ودانۍ چارې پرمخ بولې دي، چې د بنسټیزو زیربناوو نو کولو سره چې نږدې د ۵۰۰۰۰ څخه د زیاتو کسانو لپاره یې چې په کابل او هرات کې په تاریخي ودانیو کې اوسېږي د کار او ګټې د لاسته راوړلو امکانات چمتو کړي دي. د دې سربیره پانګې د افغانستان همکارو موسسو ته تخنیکي مرستې برابرې چې دا د هغو هلو ځلو یوه برخه ده چې د پلانګذاری او د ښاري مدیریت د پروسو اغیزمنتیا باوري کړي. د دې یوه ډیره مهمه ساحه دا ده چې د کابل په پوهنتون کې د مسلکي زده کړو ملاتړ وکړي.

له ۲۰۰۴ راهیسې د مرکزي آسیا لپاره د آغا خان د موسیقۍ د هنر د نوښت لاندې په کابل او هرات کې د موسیقۍ ښوونځي فعال شوي دي چېرته چې د ۱۰۰ څخه زیات زده کوونکو ته د موسیقۍ د عنعنوي الاتو په برخه کې د موسیقۍ د هنر د استادانو له خوا زده کړې ورکول کېږي.

په ۲۰۰۹ کې د فرهنگ لپاره د آغا خان پانګې افغان فرهنگي نوښت په لاره واچولو چې موخه یې د هغو کسانو ترمنځ د همکارۍ او همغږۍ راوستل دي چې د عنعنوي مهندسۍ، لاسي صنعتونو، د ښکلو هنرونو، فولکوریکي موسیقۍ او ټولنیز تاریخ کې کار کوي.

AGA KHAN TRUST FOR CULTURE

د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې ټولنه

په ۱۹۹۴ کې ځينو علاقه مند کسانو د ډلې په نوبت چې په کې نامتو تاريخ پوه نانسي هاج دوپري شامله ده د افغانستان د فرهنگي ميراث د زيانمنتيا په پوهاوي سره د SPACH ټولنې د دې لپاره کار وکړ څو فرهنگي ميراث ته د بيا رغونې د ټول بهير د هلو ځلو د نه جلا کيدونکي برخې په توگه وده ورکړي. دغه موسسه د افغاني ټولنې سره په همکاري کې ملگرتوب وکړ څو خبرتيا او پوهاوی ته د فرهنگي ميراث د مرکزي برخې په توگه او دا چې افغاني ميراث د سولې په راوستلو کې مهم نقش لوبولی شي، توجه وکړي.

د ۱۹۷۹ کال څخه را په دې خوا د جگړو د پيل څخه اساسي تاريخي آبادات، اثار او لرغونې سيمې ساحې د هېواد په کچه د جگړو، چور او بې پروايي له امله تر گواښې لاندې راغلل. دغه تهديد او گواښ په ۱۹۹۲ کې د کابل د موزيم د لوتولو او ويجاړولو سره خورا زيات شو، او په ۲۰۰۱ کې خپل اوج ته ورسيد چې نړيواله ټولنه په باميانو کې د بودا د مجسمو د الوړولو شاهد وه.

يو له هغو ځانگړو لاملونو څخه چې د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې د ټولنې بنسټ ايښودونکي يې دې ته متوجه کړل د کابل د موزيم چور او غلا کول وو. د ۱۹۹۴ او ۱۹۹۶ کلونو ترمنځ ټولټال ۴۸ مهم اثار چې د کابل د موزيم څخه غلا شوي و، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت ته ددغې ټولنې له خوا راستانه شول.

SPACH د ۲۰۰۸ کال څخه فعال دی

د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې د ټولنې ويب پاڼه:
www.spach.info

د فرانسې د لرغون پيژندنې پلاوي په افغانستان کې

ډافا (DAFA) په ۱۹۲۲ کې د افغانستان د دولت په غوښتنه جوړ شوی دی، څو په هېواد کې د لرغون پيژندنې څيړنې ترسره کړي. د دوهمې نړيوالې جگړې پرمهال د يو ځنډ وروسته د کيندنو چارې د ۱۹۴۶ څخه تر هغه د بنديډو پورې په ۱۹۸۲ کې روانې وې. په ۲۰۰۲ کې د هغې موافقې له مخې چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت او د فرانسې د بهرنیو چارو وزارت ترمنځ ترسره شوه د دې پريکړه وکړه چې د ډافا فعاليتونه په افغانستان کې بيا له سره پيل کړي.

د پلاوي موخه دا ده چې د فرانسې-افغان د لرغون پيژندنې د ماموریتونو د لارې د افغانستان د پخوانیو عنعنو تاريخ په اړه پوهاوي پراخه کړي. په دې کې د لرغوني پاتې شونو د ثبت چارې او د څيړنې د داسې علمي پروگرامونو په چوکاټ کې د حفرياتو او کيندنو د کارونو پرمخ بول دي چې هغه ساحې او ځایونه وساتل شي چې د غیر قانوني حفرياتو په نتيجه کې اغيزمن شوي دي او يا هم د پرمختيايي پروگرامونو د پلې کولو د لارې تر گواښ لاندې دي. د ډافا نورې موخې دا دي چې د لرغونو اثارو د مسلکي کسانو روزنه ترسره او د افغانستان د لرغونې ميراث تحفظ، بيا راژوندي کول او وده تامين شي.

د دغې موسسې د عملياتو اساسي ساحه د افغانستان په شمال د بلخ په ولايت کې ده. ډافا په دوو ساحو کې کيندنې کوي (د بلخ په زاړه ښار او چشمه صفا کې چې د بلخ په شمال کې د ۲۰ کيلو ميټرو په واټن يوه مهمه ساحه ده) چې د اغا خان د فرهنگي پانگې سره په همکاري کې کار کوي چې د حاجي پياده (نوگمبد) د جومات د بيا جوړونې د چارو مطالعه ترسره کړي. ډافا همدارنگه د لرغون پيژندنې د ملي انستيتيوت سره تخنيکي مرستې کوي چې د لوگر د ولايت د مس عينک په سيمه کې د بودايي مرکز کيندنې ترسره شي.

په افغانستان کې د فرانسې د لرغون پيژندنې پلاوي

ويب پاڼه: www.dafa.org.af

يونسکو - افغانستان

د ملګرو ملتونو د علمي، تعليمي او کلتوري سازمان په افغانستان کې له ۲۰۰۲ راهيسې کار کوي او د حکومت او د افغانستان له خلکو سره مرسته کوي چې د بيا رغونې او پرمختګ په لار کې پرته ستونزې هوارې کړي. د نورو فعاليتونو په څنګ کې يونسکو د دې هېواد د شته من کلتور او تاريخي ميراث په خوندي ساتلو کې هم مصروف دی. د يوناما اديتيا مهتا په افغانستان کې د يونسکو له مشر شيګرو اويانګي سره د دې سازمان د انديښنو او د راتلونکې لپاره د هغه د پلانونو په باب خبرې کړې دي.

يونسکو د افغانستان د بډايه کلتور او تاريخي ميراث د خوندي ساتلو لپاره څه کوي؟

د يونسکو مرستې له دې هېواد سره د کلتوري او تاريخي ميراث د ساتلو په اړه په دريو برخو کې کيږي. لومړی د موجودو کلتوري ميراثونو ساتنه لکه په باميان، هرات او يا په موزيمونه کې. دويمه برخه د هغو کلتوري ميراثونو ساتنه او غوړونه ده چې موږ د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره هم کار کوو چې د دې وزارت موسساتي ظرفيت لوړ شي، خاصا په داسې مهمو برخو کې لکه د يوې هر اړخيزې کلتوري پاليسي طرح کول د دې هېواد لپاره.

افغانستان اوس په داسې مرحله کې دی چې ډيرې پيسې دې هېواد ته راځي چې انکشافی کارونه سرته ورسوي، په هر ځای کې سرکونه جوړوي، تعميرونه راپور ته کيږي. د ښارونو د پرمختياي کارونو يوه منفي جنبه دا ده چې په دې ترڅ د تاريخي ځايونو د ساتنې په وړاندې ستونزې پيدا کوي. تاسې له دې څخه اندېښمن ياست؟ څرنگه کولای شې دغه دواړه کارونه سره همغږي کړئ؟

يو ډير شمير کلتوري ساحې له پرمختيايي کارونو څخه اغيزمنې شوې دي، لکه د جام منار، د هرات زوړ ښار. د سرکونو د جوړولو له امله او دا حقيقت چې د کلتوري پاليسي مراعات نه کيږي، ځينې زياتونه اوس څرګند شوي دي. يونسکو هڅه کوي چې څنګه وکولای شي هغې موافقې ته احترام وشي چې له حکومت سره د دې شتمن کلتوري ميراث د خوندي ساتلو په اړوند لاسليک شوی دی.

د هرات په برخه کې موږ له والي او له محلي حکومت سره ډيرې ښې جلسې درلودې او دوی موږ ته د دې ژمنه راکړه چې دغې موافقې ته عملي بڼه ورکړي او تاريخي ميراثونه وساتي. البته موږ به دې پوهيږو چې پرمختياي کارونه ضروري دي او ممکنه نه ده چې هغه هېر شي. مګر موږ په دې هم پوهيږو چې پرمختيا او ميراث بايد دواړه څنګ په څنګ وساتل شي او يو بل سره بشپړ کړي. د مثال په ډول، په باميان کې چيرې چې په تيروختونو کې ډير زياتونه رسيدلي دي، انکشافی کارونه روان دي. کله چې يو ځلې په دې هېواد کې سوله ټنګه شي، باميان کولای شي د دې هېواد په پراختيا کې د توريزم د پراختيا او د لاسي صنعت د پرمختګ له لارې لويه ونډه واخلي. دغه اړخونه د پرمختيا له نظره هم د اهميت وړ دي. په بله ژبه، کلتوري ميراث د هېواد په پراختيا کې هم نقش لري.

په کابل کې د يونسکو دفتر د ۲۰۰۲ کال په جون کې جوړ شو څو د هغو ساختماني چارو په برخه کې مرسته وکړي چې د ملګرو ملتونو او د نړيوالې ټولنې له خوا يې مسووليت اخيستل شوی دی. يونسکو د ملګرو ملتونو يوه اختصاصي موسسه ده چې په افغانستان کې د سولې او ټيکاو لپاره د معارف، علومو، فرهنگ او مخابراتو د هر اړخيزو پروګرامونو د لارې د سولې بنسټونه کښيږدي.

د دې پروګرام د يوې برخې په توګه د کابل د دفتر د فرهنگ څانګه لا زيات د افغانستان د قابل لمس او غير قابل لمس کيدونکې فرهنگي ميراث د فرهنگي تنوع او بشري حقونو د ودې لپاره په مستقيم ډول د تحفظ او ساتنې په چارو تمرکز کوي.

يونسکو همدا اوس د فرهنگي پرمختيا پروژې د اطلاعاتو او فرهنگ د وزارت سره د افغانستان په بيلا بيلو ولايتونو کې پلې کوي او همدارنګه د فرهنگي ميراث د ودې د فرهنگي پاليسيو د پرمختيايي، موسساتي همکاريو او د دې سکتور د ځواکمنتيا لپاره د کټوانسيونونو د تطبيق پراخه پروګرامونه پرمخ بيايي.

په دغو فعاليتونو کې د افغانستان د نړيوالو ميراثونو د ساحو لکه د جام منار او د باميانو ساحه، په هرات کې د ګوهر شاد بيګم مقبره، په غزني کې د عبد الرزاق مقبره د ساتنې او پرمختيا نوښتونه، د ملي موزيم او سيمه ييزو موزيمونو بيا رغونه، او فرهنگي ميراثونو لپاره په بيلا بيلو مضمونو کې د متخصصانو روزنه هغه څه دي چې په نورو پروژو او فعاليتونو کې شامل دي.

د ملګرو ملتونو تعليمي، علمي او فرهنگي سازمان (يونسکو)

ويب پاڼه: www.unesco.org

د لاسي صنعت د محصولاتو قاچاق چې له افغانستان څخه بهر وړل کيږي يوه لويه ستونزه ده. ايا د دې کار د مخنيوی لپاره کافي کار کيږي؟

د کلتوري ميراثونو ناقانونه کيندنې، صادرو او ليردول د يونسکو له لويو انديښنو څخه دی. د ناقانونه کيندنو او صادرولو په اړه دوه تړونونه لاسليک شوي دي. موږ هڅه کوو چې څنګه کولای شو دغه قانوني چوکاټ د حکومت په مرسته نافذ کړو.

موږ همدارنگه د دې هڅه کوو چې په خپله هم اقدام وکړو، د مثال په ډول موږ د باميانو په کلتوري ساحه کې اتيا تنه امنيتي کسان گمارلي دي، د ناغونه کيندو د مخنيوی لپاره کافي امنيتي تياري نشته. له بهر څخه او حتی له داخل څخه هم خلک په داسې نا قانونه فعاليتونو کې لاس لري. د دې فعاليتونو د مخنيوی لپاره موږ درۍ لارې په نظر کې نيولي دي. د ساحو په شاوخوا کې اوسيدونکو خلکو د خبرتيا لوړول، عملي کارونه لکه د ساتونکو گمارل او دريمه لار يې د بين المللی ټولنې د اواز جگول دي چې د دې هيواد بډای کلتوري ميراث وساتي. ناقانونه کارونه (غیر قانوني حفریات او نور) ډيرې ژورې رېښې لري. په دې پوهيدل گران دي چې څوک په دې کارونو کې لگيا دي.

فکر کوئ چې افغانان دې ته اړتيا لري چې د خپل کلتور څخه زياته خبرتيا ولري؟ دا يوه لار ده چې خلک هغه څه چې د دوی په هيواد کلتوري اثار وساتي.

هو دغه په رښتيا يوه ډيره مهمه جنبه ده. بين المللی خبری رسنی نن ورځ ټاکنې او امنيتي مسالې تر پوښښ لاندې راولي. دغسې مسالې هميشه موجودې وي او په اساني سره پيدا کيږي. مگر پخپله دغه هيواد بايد يو مثبت پيغام وليږي څو دنيا ته خپل شتمن تاريخ او کلتور وپيژني. دا د دې هيواد د راتلونکي پرمختيا لپاره يو مهم جز دی. بين المللی ټولنه د دې اندېښنه لري چې څنگه کولای شي بېړنی مرستې ورسوي. مگر په عين وخت کې افغانستان بايد په خپل څرگند او نا څرگند کلتوري ميراث باندې و وياړي.

کولای شي موږ ته د هغو پروژو په اړه څه ووايي چې تاسې يې ډير گټورې گڼئ؟

د باميانو د ساتنې لپاره ډيرې پيسې خرڅې شوي دي. موږ له ۲۰۰۲ څخه راهيسې نږدې ۵ ميليونه ډالر مصرف کړي دي. موږ اوس په دريمه مرحله کې يو. د ايټاليا، جاپان او جرمني کارپوهان د يونسکو ترهمغړی لاندې له وزارت سره کار کوي. بله تاريخي ساحه چې نړيوال اهميت لري، جام منار دی. کار بايد ادامه پيدا کړي، مگر د امنيتي او لوژيستي ستونزو له امله موږ د کار د اوسنۍ کچې څخه راضي نه يو.

اديتا مهتا، يوناما

يونسکو، افغانستان

www.unesco.org/kabul

افغانستان او د ابريشم لار: د نړۍ د سوداگرۍ مرکز

بيجان عمراني

لويديځې نړۍ اکثراً د اسيا او شرقي هيوادونو په باب داسې عقیده درلوده چې دغه ځمکې ابادې او له نعمتونو څه ډکې وې. په ۱۹ پېړۍ کې يوه شاعر، ايلرونکې فليکر دغه نظر داسې توضيح کړی دی چې د ختيځ په لورې لار يې "طلايې لار" بللې ده.

که څه هم بنيانې لويديځه نړۍ د افغانستان په اړه په اوسنۍ حالت کې داسې نظر ونلري، خو په تيرو څو سوه بلکه په زرهاوو کلونو په لويديځ کې عمومي نظريه دا وه چې په ختيځ (او افغانستان) کې ډيره شتمنې شته. دغه نظريه په رښتيا هم سمه وه. اروپا څو سوه کاله، د نړۍ په کچه يوه داسې سيمه وه چې غربت پکې و او بې ارزښته وه، او ختيځ د پريماني سيمه وه چې د دنيا دلوړې کچې سوداگري او علمي لاس ته راوړنې يې درلودې او د افغانستان نقش په دې برخه کې مخکښ و.

د افغانستان جغرافيايي موقعيت هغه ته ډېر گټور دی. افغانستان د مرکزي اسيا په زړه کې واقع دی، او د پخوانۍ زمانې د سوداگرۍ په لار کې يې يو مرکزي موقعيت درلود، چې د ابريشم د لارې په نوم ياد شوی دی او د اسيا هرې برخې ته غځيدلې وه. ځينې يې د ختيځ په لورې چين ته، ځينې يې د شمال په لورې بخارا سمرقند او خيوې او له هغه ځايه د کوچيانو دښتو ته ځينې يې د جنوب په لورې هند ته او نورې يې د لويديځ په لورې ايران ته او له هغه ځايه د مديترانې بحر او اروپا ته غځيدلې وې. مالونه چې هر ځای ته وړل کېدل، بايد له افغانستان څخه تېر شوی وی. په دې ډول هغه افغاني ښارونه چې په دې ستراتيژيکه ليکه کې پراته وو کولای شواي چې له سوداگيرې څخه ډيره گټه پورته کړي.

د نړۍ په سوداگري باندې د افغانستان اغيزه ډير پخوانی تاريخ لري. د مثال په توگه د مصر د فرعونانو

د جنازې په معروفه چینه کې د لاجورد غمي د افغانستان له بدخشان څخه په ۱۳۰۰ له زیږدیز څخه مخکې صادر شوي دي. له دې څخه پخوا په ۲۵۰۰ له میلاد څخه مخکې د لاجوردو غمي له افغانستان څخه عراق ته صادر شوي چې د پخواني ښار او د پاچا سره به په قبر کې د موسیقې له آلې سره یو ځای خښېدل. د دغو ځینې نمونې د بریتانې په موزیم کې لیدل کیږي. له دې څخه معلومیږي چې د سوداګرۍ لارې تر کومو ځایونو غځېدلې وې او څومره موده یې دوام کړی دی.

له میلاد څخه مخکې په دویمه پېړۍ کې ښکاره وه چې د سوداګرۍ لارې چین ته هم رسیدلې وې. په ۱۳۰ کال کې له میلاد څخه پخوا چینایي سیاح ژانګ کیان چې د چین د امپراطور له خوا رالیږل شوی و د افغانستان په شمال کې په بلخ کې له اوسیدونکو خلکو سره رابطه ټینګه کړه. ده وموندله چې دغه خلک "څیرک سوداګر" دي او بلخ "داسې بازارونه درلودل چې هر راز سوداګریز توکي په کې پلورل کیدل". د ژانګ کیان له ماموریت څخه لیر موده وروسته د سوداګرو هیڅونه په منظم ډول له چین څخه د روم د امپراطوري په لورې په خوځښت کې وو او د ابریشم لار په پوره ډول فعاله شوه.

د ابریشم لار د میلاد څخه یوه پېړۍ مخکې بیا تر میلاد وروسته تر دریمې پېړۍ پورې په پوره قوت فعاله وه. به دې موده کې د افغانستان په خاوره د کوشانیانو ولکه وه، چې نه یوازې اوسنی افغانستان، بلکه د پاکستان، تاجکستان او ازبکستان ځینې برخې یې هم تر کنترول لاندې وې. د کوشانیانو تر لاس لاندې په لویه کچه سوداګریزې کېدلې، له چین څخه ورپېښ، له بدخشان څخه لاجورد او لعل، له هند څخه مسالې، عاج او د اوبدلو جنسونه، د پارس له امپراطورۍ څخه ورپېښ کالي، او د روم له امپراطوري څخه تیار جوړ شوي جنسونه لکه طلا، جوړ شوي غمي، د ښېښې گیلاسونه، امبر، تیار کالي او مجسمې به راوړل کېدل.

د کوشانیانو د دورې ځینې مهمې شتمنۍ په افغانستان کې په ۱۹۳۷ کې هغه مهال پیدا شوې، کله چې بګرام ته نږدې په کاپیسا کې چې د کوشانیانو د اوړی د موسم پایتخت راوکندل شو. سوداګریزې توکي چې کشف شوې وو داسې اجناس په کې شامل و، چې د ټولې پخوانۍ نړۍ څخه راتلل: له مصر او سوريې څخه داسې گیلاسي گلدانې وې چې ډیرې ښې رنگیدلې وې، له هند څخه عاج چې ډیر په مهارت سره ګندل شوي او حتي د رومي او یوناني خدایانو مجسمې موجودې وې چې له ایټالیا څخه راوړل شوې وې. ددغو اجناسو اندازه او د دوي تنوع به دې وخت کې نه یوازې افغانستان د سوکالۍ نښانې ورکوي، بلکه دا هم څرګندوي چې دغه هیواد له کومو لرې پرتو هیوادونو سره اړیکې درلودې.

د ابریشم لار نه یوازې د شتمنۍ او د عالي جنسونو د سوداګرۍ له امله مهمه وه، بلکې دغه لار دغه راز د نظریاتو د تبادلې او انتقال له امله هم د اهمیت وړ وه.

شاعر جیمز ایلروي فلیکر چې د یوه داسې سوداګر انځور وېاسي چې د ابریشم د لارې تکل یې کړی دی وايي چې دې د ختیځ په لوري د دې لپاره په سفر نه ځي چې پیسې لاس ته راوړي، بلکه ده "د علم او پوهې سره مینه درلوده" دینونه لکه بودیزم د سوداګرو او ابریشم د لارې د دې لارې د مسافرینو دین و. د افغانستان د ځینو مهمو پېښو بیانونه له اتمې پېړۍ څخه مخکې د چینایي مسافرینو له خوا ورکړل شوي دي، چې هندوستان ته د افغانستان له لارې د بودیزم د اثارو لپاره تلل. په افغانستان کې دغو مسافرینو او سوداګرو چې له دې لارې به تهریدل او له مختلفو ځایونو څخه راتلل مختلفې نظریې سره ګډولې او له زړو نظریو څخه په دې ډول نوې هغې راووتلې. په بامیانو کې د بودا مجسمې چې اوس ږنګې شوې دي د دې خبرې ښه ثبوت ورکوي د بودا دغه مجسمې د یوناني هنر او د هند د مذهبي او هنري مفکورو یوه نمونه وه، چې په افغانستان کې د کوشانیانو په دوره کې جوړې شوې وې.

دغه راز، اسلام هم چې افغانستان ته په اتمه پېړۍ کې راغلې دی له همدې لارې را رسېدلی دی چې سوداګرو به پرې تګ راتګ کاوه او ډیر زیارتونه، د دوي جوړښت او په ځینو مواردو کې د دوي رسوم او عادتونه ښايي چې له نورو مذهبي مفکورو سره د یو ځای کېدو په ذریعه د اسلام له خوا منل شوي او خپل شوي وي.

د کوشانیانو له دورې وروسته د سوداګرو شبکه له ستونزو سره مخامخ شوې ده. په دې وختونو په بې نظمې کې و چې د میلاد په څلورمه او شپږمه پېړۍ کې امپراطورۍ په افغانستان کې له پرزیدو سره مخامخ شوې ځکه چې هغه عایدات چې د سوداګري له لارې دوي ته راتلل محدود شول. دغه راز کله چې تجارت وده کړې ده امپراطوري هم ورسره غوړیدلې ده. ددې یوه ډیره بڼه او ورستی نمونه په افغانستان کې د تیموریانو امپراطوري (۱۴-۱۶ پېړۍ) وه کله چې د سوداګرو په مخ لویديځ او چین ته لارې پرانیستل شوې.

دا هغه وخت و چې ځینې لوی اسلامي ماني ودانې شوې دي، د مثال په ډول په هرات کې سوساله، او د اسلامي نړۍ لویو لیکونکو لکه جامي دلته کار کاوه، خو باید وویل شي چې دغه اسلامي ماني په دې وخت کې د سوداګریزو اجناسو او نویو مفکورو د راتګ په نتیجه کې جوړې شوې وې او چینایي طرز په هغو کې لیدل کیږي او په اسلامي قانون کې د مغولو قانوني نظریې ځای شوې دي.

د ابریشم لار په ۱۵ او ۱۶ پېړیو کې ودریده کله چې بحري تکنالوژي پرمختګ وکړ، په دې ذریعه ډیره اسانه شوه چې سوداګریز جنسونه په ټوله نړۍ کې و چې له لارې نه بلکه د بحر له لارې ولیردول شي. کله چې بحري لارې پرانیستل شوې او د ښه کیفیت مالونه له دې لارې لیږدل پیل شول د افغانستان پاچاهي د خپلو عایداتو یوه مهمه سرچینه له لاسه ورکړه. خو سره له دې هم د ابریشم د لارې ځینې اثار لا اوس هم په افغانستان کې وینو. په لارۍ موټرو کې چې د پېښور او جلال آباد تر منځ ځي راځي هغه رنگونه او نڅېښې ښانې پرې لیدل کیږي طلسمانو یو عصري شکل دی چې کاروانونو به د افتونو د دفاع په نیت کارول. د ابریشم د لارې ځینې عادتونه لکه په لار کې په زیارتونو د کالیو ټوټې پرېښودل لا تر اوسه هم رواج لري، او د افغاني کلتور یوه مهمه برخه یانې د مېلمه پالنې دود د ابریشم د لارې د هغو پر تیمنو ورځو اثار دي کله چې به سوداګرو ته له نورو هیوادونو څخه ښه راغلاست ویل کېده، ځکه چې دوي به نه یوازې شتمنې راوړه، بلکه له ځانه سره به یې نوې عقیدې رالیردولې.

یيجان عمراني په افغانستان باندې ډیرې لیکنې کړې دي لکه، افغانستان: یوه مقدمه او لارښود، چاپ، د ده نوی کتاب، د اسیا وچه: د ابریشم د لارې او د سایبرییا په باب د مسافرنو کیسې. د ۲۰۱۰ په اپریل کې به چاپ شي. دې د شاهي جغرافیایي ټولنې او شاهي اسیایي ټولنې کارمند دی او د اسیا د چارو د ژورنال په مدیره هیئت کې شامل دی. اوس دې په انګلستان کې د ایټون په کالج کې استاد دی.

AFGHAN UPDATE

Afghan Update February 2010, No. 22

**Exploring Afghanistan's history
Challenges ahead for heritage
Stop the smuggling: The fight against looting the past
Roads in Afghanistan's past and future**

A UNAMA Publication

**AFGHAN UPDATE is published by UNAMA's
Strategic Communication and Spokespersons Unit.**

The United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA) was established on 28 March 2002 through United Nations Security Council Resolution 1401. UNAMA's key role is to promote peace and stability in Afghanistan by leading the efforts of the international community. Together with the Government of Afghanistan, the Mission supports the rebuilding of the country and the strengthening of the foundations of peace and a constitutional democracy.

Website: www.unama.unmissions.org

Afghan Update
Afghan Update February 2010, No.22

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library